

ПОВІСТЬ МИКОЛИ АМОСОВА «ДУМКИ ТА СЕРЦЕ» – ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ТВОРУ

У статті розглядаються художні особливості авторського стилю та проблематика повісті М. Амосова «Думки та серце», які впливають та визначають жанрові модифікації твору.

Ім'я Миколи Михайловича Амосова (1913–2002) відоме широкому загалу як ім'я видатного кардіохірурга, кібернетика, філософа, публіциста та політика, проте літературна творчість Миколи Михайловича досі перебуває поза увагою як літературних студій, так і пересічного читача. Значної слави в СРСР його твори не зажили, виняток може становити лише перший і найбільш успішний твір М. Амосова повість «Думки та серце» (1964). Твір має ряд особливостей, що вирізняє його серед радянської літератури 1960–1970-х рр. Повість була перекладена тридцятьма мовами, серед яких чеською, польською, англійською, японською, грецькою, та ін. [4].

Проблематика та художні особливості «Думок і серця» в тому, що цей твір дуже важко класифікувати в рамках традиційної жанрової парадигми. Художній вимисел, у традиційному розумінні, у творі практично відсутній, всі основні події, зображені у творі, мали свій протосюжет. О. Мастергазі писала, що: «Одно бесспорно: эстетическую значимость этой литературы (документалистики) определяют организующие ее факты, документы, т.е. нечто по сути своей противоположное вымыслу» [3, с. 34], а враховуючи те, що головний герой повісті Михайло Іванович є протообразом М. Амосова, – це дає підстави вбачати у тексті твору елементи як документальної прози, так й інші жанрові модифікації, серед яких власне романні, а також мемуаристичні (его-документальні) та публіцистичні.

«Думки і серце» – це повість, яка складається із кількох не пов'язаних один із одним, на перший погляд, – автономних епізодів; повість, в якій характери героїв, що оточують головного героя, як правило, не індивідуалізовані. Письменник веде як би монологічну розповідь, що надає твору дещо суб'єктивного, навіть, егоцентричного характеру, проте цей характер є глибоко щирим та довірливим. Ліричний герой М. Амосова не шкодує критики у свій власний бік – він вівісекціює себе за кожний свій крок: «Все ясно, профессор. Корреспонденты могут и дальше писать о тебе хвалебные статьи. А ведь ты угробил девочку, простите за грубое слово. Или же „зарезал“, как говорят хирурги» [2, с. 290]. Якщо автор не надто чітко конкретизує образи колег чи хворих, яких лікує Михайло Іванович, внаслідок чого не

можемо скласти повноцінного враження про його сім'ю, то духовний і моральний портрет самого героя виписані із серйозною ретельністю та художньою об'єктивністю.

Особливістю «Думок і серця», як і всієї прози Миколи Михайловича, з одного боку, – є їх діалогізм, пошукова діалектична суперечність, змішування у героя різних почуттів і оцінок. Безперервно, від початку і до кінця повісті, головний герой думає та прогнозує, вагається та сумнівається, вирішує та постійно сперечається сам із собою: «Несправедливо я наорал на подчиненных. Мы все трепались. А потом я сидел и размышлял о высоких материях. Если бы я был в операционной, не пропустил бы. Уверен? Нет.» [2, с. 334]. З іншого, – амосівська повість – це безкінечний внутрішній монолог головного героя, який постійно веде нескінченний внутрішній діалог із самим собою, поправляючи, хвалючи або пристиджуючи самого себе: «Я не герой. Боюсь физической боли. Смерти нет, а боли боюсь. Рисуюсья, друг? Нет, не рисуюсь» [2, с. 367].

Повість «Думки і серце» починається зі смерті, з «поразки» головного героя: «Это морг. Такой безобидный маленький домик стоит в углу институтского сада. Светло. Яркая зелень. Цветы. Кажется, по этой тропинке ходит Красная Шапочка. Нет. Здесь носят трупы. Я доктор. Я иду на вскрытие. Вчера после операции умерла девочка» [2, с. 264]. Перші події повісті готують читача до жорстокої розповіді, із великою кількістю смертей, які постійно супроводжують лікаря-хірурга, якому навіть вторить пейзаж, що оточує оповідача. У тексті повісті взагалі відсутній якийсь легковажний оптимізм, «високі» фрази, стилістичною особливістю твору є коротенькі прості речення, іноді лише з одного слова. Такий «репортажний» стиль підштовхує читача до висновку до алюзії з модерністським прийомом – потоком свідомості. Вся повість – це потік думок, переживань та вагань головного героя: «Уйду. Сидеть здесь мне не хочется. Говорить не о чем. Воздействовать нечем. Пойти по клинике? Не хочу. С этим никак не расквитаться, и следующих видеть неспособность... Наверное, я не подхожу для хирургии. Дурак, поздно об этом думать. С Раей поговорить? А та, другая? Попал. Попал. В общем-то мне сейчас на них обеих наплевать. Все сегодняшние ресурсы милосердия истрачены» [2, с. 345]. Лейтмотивом твору виступають постійний діалог з власною совістю, роздуми про самого себе, про життя і смерть, в яких автор до нещадності відвертий, що надає твору певної філософської змістовності та рис психологічного роману.

Повість не має логічного завершення – автор залишає кінцівку відкритою, відкритою для роздумів та співпереживань. Микола Михайлович «обриває» повість словами: «Хорошо посидеть после удачной операции. Помечтать. Вот будет и большая камера. Будем оперировать в ней, лечить больных. Будет и кибернетический центр... рано или поздно. А уже были: девочка с бантами, Шура, Сима... И эти двое: Алеша и Надя. Потом Саша. И еще много других... Они все здесь умирали, в этих палатах. И сейчас присутствуют. Напоминают. Не дают забывать о главном... А что главное? Может быть, совесть?» [1, с. 578]. Такий прийом недомовленості, який виник в епоху раннього

романтизму, в минулому столітті асоціювався з надбаннями модернізму, що дозволяє говорити про амосівський твір, як суголосний провідним тенденціям свого часу. Повість М.Амосова аж ніяк не можна класифікувати лише як зразок літератури поширеного на той час соціалістичного реалізму. Однак, навіть якщо говорити про неї як одну з модифікацій виробничого роману, що, безперечно, звужує її проблематику, то й тут зауважимо, що твір розламає, якщо не рушить «узгодженні» тодішні рамки виробничого жанру, трансформуючи його в цехову приналежність, що пролонгує генезис жанру принаймні ще на декілька століть.

М. Амосов як людина із безмежно широким й гуманним світоглядом піднімає у повісті ряд важливих проблем, серед яких лейтмотивом проходить обов'язок лікаря та медицини в цілому перед людиною та суспільством. Письменника-хірурга можна сміливо вважати одним з перших митців художнього слова, які не побоюлися відкрити та переосмислити «темні» сторони лікарської професії. Стиль письменника виявляється іноді досить нетривіальним, більшість питань він розглядає із раціоналістично-матеріалістичної точки зору, але в той же час його думки переходять межі раціоналізму, виходячи на своєрідний чуттєво-почуттєвий рівень замішаний на концептах позитивізму та модернізму.

Д. Полищук. Повесть Николая Амосова «Мысли и сердце» – художественные особенности и проблематика произведения.

В статье рассматриваются художественные особенности авторского стиля и проблематика повести Н. Амосова «Мысли и сердце», которые влияют и определяют жанровые модификации произведения.

D. Polischuk The tale «Thoughts and Heart» by Nikolai Amosov artistic features and problems of works.

The article deals with artistic features the author's style and story problems N. Amosov «Thoughts and Heart» that influence and determine the genre modification works.

Список використаної літератури

1. Амосов Н. Книга о счастье и несчастьях. Дневник с воспоминаниями и отступлениями. – М. : Молодая гвардия, 1984. – 287 с.
2. Амосов Н. Мысли и сердце. – К. : Дніпро, 1984. – 616 с.
3. Местергази Е. Документальное начало в литературе XX века. – М. : Флинта-Наука. 2006. – 160 с.
4. Стріха М. Київський Фауст на зламі сторіч (Микола Амосов) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/heroes/hero10.htm>.